

Paweł Błasiak¹

ŚWIĘTA RODZINA – ŻYWĄ IKONĄ TRÓJCY ŚWIĘTEJ

Wstęp

W jednym ze swoich przemówień do Kurii Rzymskiej papież Benedykt XVI przypomina, że zadaniem Kościoła jest mówienie o Bogu. Jest to, jak mówił, pierwsze zadanie Kościoła i przedłużenie misji Jezusa Chrystusa, który przyszedł na świat, aby objawić Ojca i Jego miłość².

Aby mówić o Bogu, człowiek musi najpierw doświadczyć Jego obecności. Św. Jan Paweł II w encyklice *Fides et ratio* rozpoczyna rozważania od wskazania, że istnieją dwie drogi prowadzące do poznania Boga. Pierwszą jest poznanie rozumowe, drugą zaś poznanie poprzez wiarę. Obie te drogi są równie ważne, ponieważ przybliżają do kontemplacji prawdy o samym Bogu.

Dla człowieka istotną jednak przeszkodą w poznaniu Boga jest różnica pomiędzy naturą boską i ludzką. Bóg jest bytem transcendentnym, a bytowość człowieka natomiast jest cielesno-duchowa. Pomimo tej fundamentalnej różnicy ludzie od wieków starają się swoim umysłem i w sferze ducha przybliżyć się do poznania tajemnicy swego Stwórcy.

Dla Boga różnica natury nie jest przeszkodą w spotkaniu z człowiekiem. To Pan Bóg jest zawsze większy i pierwszy w relacji Bóg – człowiek. On sam inicjuje i prowadzi dialog z człowiekiem, daje mu się poznać i objawia swoje istnienie. Człowiek może natomiast za pomocą władz zmysłowych i intelektu poznawać, wyjaśniać i interpretować objawienie Boże. Wcielenie, które się dokonało poprzez przyjście na świat Syna Bożego,

1 Ks. mgr Paweł Błasiak, doktorant Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Szczecińskiego, urodzony w 1970 roku w Lublinie, prezbiter diecezji szczecińsko-kamieńskiej, absolwent Uniwersytetu Szczecińskiego. Pracę magisterską napisaną pod kierunkiem bp. prof. dr. hab. Henryka Wejmana pt. *Święta Rodzina wzorem jedności rodzinnej w świetle nauczania ks. Jana Berthier MS* obronił w Katedrze Duchowości. Święcenia kapłańskie przyjął w 2013 roku z rąk abp. Andrzeja Dzięgi. W latach 2005–2010 był zakonikiem w Zgromadzeniu Misjonarzy Świętej Rodziny. Adres do korespondencji: 20-040 Lublin, Al. Raławickie 24/42; e-mail: bpbmsf@gmail.com.

2 Benedykt XVI, „Przemówienie do Kurii Rzymskiej o poprawnej interpretacji Soboru Watykańskiego II”, *L’Osservatore Romano*, wydanie polskie 2, 276 (2006): 14.

jest dowodem nieograniczonego przez naturę działania Pana Boga wychodzącego człowiekowi naprzeciw.

Pomimo że różnica boskiej i ludzkiej natury dla człowieka jest nieprzekraczalna, ludzie obdarzeni przez Boga rozumem starają się odnaleźć i odczytać znaki Jego obecności. Jednym z historycznie potwierdzonych znaków obecności, który pomaga lepiej pojąć Boga i do Niego prowadzi, jest Święta Rodzina z Nazaretu. To ona sprawiła, że poznanie Boga możliwe jest zarówno na drodze poznania rozumowego, jak i poprzez wiarę. Na drodze poznania rozumowego poznanie Świętej Rodziny dokonuje się podobnie jak w przypadku każdej rodziny ludzkiej w konkretnych okolicznościach jej życia. Poprzez wiarę natomiast dostrzegamy w Świętej Rodzinie istotne uobecnienie Bożego zamysłu w dziele ekonomii zbawienia.

W niniejszym artykule przyjęto określenie Święta Rodzina z Nazaretu „żywą ikoną Trójcy Świętej”. Autor poprzez ukazanie wypracowanych przez teologów chrześcijańskich pojęć odnoszących się do opisu Trójcy Świętej, których można także użyć do opisu rodziny ludzkiej zapoczątkowanej w akcie stwórczym człowieka, podejmie próbę przybliżenia oraz uzasadnienia przyjętego powyżej określenia Świętej Rodziny³.

Odwołując się do opisu stworzenia człowieka i dalszych dziejów ludzkości przytoczonych w Biblii zwraca się uwagę na genezę obrazu Boga w człowieku. Obraz ten, wielorako interpretowany, również odczytywany jest w wymiarze społecznym. Wymiar ten najpełniej aktualizuje się w rodzinie, gdyż to ona zapoczątkowuje wszelkie relacje społeczne. Wzorcem takich relacji wydaje się być Święta Rodzina, która w antropologii chrześcijańskiej jest postrzegana jako rodzina najdoskonalsza, wzór cnót, relacji, przykład idealnej wspólnoty.

1. Trójca Święta istotą prawdy o Bogu

Wiara w Trójcę Świętą określa i wyróżnia chrześcijan. Wierzymy, że Bóg nie jest sam. Zagadnienie Trójcy Świętej od początku chrześcijaństwa było często podnoszone. Już na przełomie II i III w. Orygenes w odniesieniu do Osób Trójcy Świętej użył greckiego terminu *hypostasis*. Stwierdził on, że Ojciec, Syn i Duch Święty są trzema hipostazami Boga⁴, co oznacza konkretne osobowe akty istnienia Jedyne Boga⁵. Inny z wielkich teologów głoszących naukę o Trójcy Świętej, św. Bazyli Wielki, pisząc o Trójcy Świętej używał terminu *koinonia* (wspólnota osób). W swoich pismach przywołany ojciec

3 Użycie tych samych pojęć w opisie Trójcy Świętej, rodziny ludzkiej zapoczątkowanej w akcie stwórczym człowieka, a także w odniesieniu do Świętej Rodziny, było możliwe na podobieństwo zakresu semantycznego ujmowanego w rzeczywistości.

4 John Norman Davidson Kelly, *Początki doktryny chrześcijańskiej* (Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX, 1988), 103.

5 Włodzimierz Wołyniec, *Objawienie Jedyne Boga w Trójcy* (Wrocław: TUM Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, 2008), 141.

Kościół zauważył, że jedność Osób Boskich należy do ich natury⁶. Pisał on, że w Trójcy Świętej istnieje jedność i równość (*ousia*) odrębnych hipostaz Boga. W Bogu istnieją trzy hipostazy, które są istnieniami osobowymi Boga, pomimo że w każdej z Nich jest pełnia Bóstwa (*ousia*). Tworzą one doskonałą wspólnotę (*koinonia*) i stanowią jedność, czyli jednego Boga⁷. Św. Grzegorz z Nazjanzu pisząc o tym, że pomiędzy Osobami Trójcy Świętej istnieje niewysłowiona i niepojęta wspólnota, podaje argumentację odnośnie równości i pochodzenia Osób Bożych. Przyrównuje Trójcę Świętą, a ściślej wzajemne pochodzenie Osób: do Adama, Ewy i Seta. Tak jak Ewa pochodzi od Adama, nie będąc jednocześnie zrodzoną przez niego, a Set od obojga, tak Syn Boży pochodzi od Ojca, a Duch Święty od Ojca i Syna. Pomimo tych zależności wszyscy troje są sobie równi w naturze jako ludzie. Podobnie jest w przypadku Osób Boskich. Są One równe sobie w bóstwie, pomimo że różnią się od siebie pochodzeniem. Poprzez ujęcie analogiczne, przedstawione przez św. Grzegorza, Adam może reprezentować Boga Ojca, Ewa – Ducha Świętego, który nie jest zrodzony, tak jak Ewa nie jest zrodzona. Set zaś jest reprezentantem Syna Bożego, ponieważ także jest synem i jest zrodzony⁸. Dokonane rozważania obydwu wielkich ojców kapadockich, którzy w swoim nauczaniu nie byli jedynymi, otworzyły drogę do zgłębiania tajemnicy relacji zachodzących pomiędzy osobami Trójcy Świętej. Stały się one również uzasadnieniem do poszukiwania analogii pomiędzy relacją Osób Boskich a relacjami panującymi w rodzinie.

Ważnych dokonań w uporządkowaniu dotychczasowej wiedzy z zakresu teologii trynitarniej dokonały sobory w Nicei i Konstantynopolu. W Nicei (325 r.) dokonano rozróżnienia odnoszącego się do pochodzenia Osób Boskich poprzez wskazanie na zrodzenie Syna z substancji Ojca⁹. Wprowadzono również pojęcie *homousios* (współistotny) w celu ukazania równości między Ojcem i Synem. Rozstrzygnięcie ówczesnych sporów doktrynalnych było konieczne dla rozwiązania problemów w polemice Kościoła z arianami¹⁰.

Kościół w Konstantynopolu (381 r.) kontynuuje nauczanie Soboru Nicejskiego i dopowiadając prawdę o Bóstwie Ducha Świętego, definiuje dogmat o Trójcy Świętej. Potwierdza tym samym prawdę o jedności, równości oraz trójosobowej naturze Boga¹¹.

Wielkim ojcem Kościoła zajmującym się Trójcą Świętą jest także św. Augustyn – autor dzieła *De Trinitate* (*O Trójcy Świętej*). Przypisuje się mu użycie pojęcia relacja (*schesis*) w odniesieniu do Trójcy Świętej, które stało się ważnym, a nawet głównym pojęciem używanym w trynitologii. Posłużył się on również pojęciem osoba (*persona*), jako odpowiednikiem greckiego *hypostasis*, oraz wspólnota (*communio*). Obydwa pojęcia, podobnie jak *schesis*, bardzo trafnie w rozważaniach i dysputach odnoszą się do Trójcy Świętej.

6 Bazyli Wielki, *O Duchu Świętym* (Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX, 1999), 146–147.

7 Wołyniec, *Objawienie Jedyne Boga*, 141.

8 Grzegorz z Nazjanzu, *Mowy wybrane* (*Mowa 31, II*) (Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX, 1967), 350.

9 Wołyniec, *Objawienie Jedyne Boga*, 145.

10 Jean Pierre Batut, „Monarchia Ojca, porządek pochodzeń, perychoreza: Trzy klucze teologiczne do poprawnego wyznawania wiary trynitarniej”, w: *Tajemnica Trójcy Świętej*, red. Lucjan Balter (Poznań: Pallottinum, 2000), 326.

11 Wołyniec, *Objawienie Jedyne Boga*, 146.

Św. Augustyn poszukując w człowieku odblasku Przenajświętszej Trójcy, odnajdował go w trzech głównych duchowych zdolnościach człowieka, mianowicie: w pamięci, rozumie oraz woli. Z kolei za św. Janem, postrzegając Boga jako miłość, zauważa, że w Bogu istnieją trzy podmioty miłości: „Kochający, czyli Ten, który kocha, Ten, który jest kochany oraz sama Miłość”¹².

Ważnym pojęciem dla opisu relacji Osób Trójcy Świętej jest również *perichoresis*, czyli wzajemne przenikanie się lub zamieszkiwanie w sobie Trzech Osób Boskich. Perychoreza ukazuje doskonałą równość pomiędzy Osobami Boskimi oraz otwartość wewnętrznego życia Boga. Każda z Osób Boskich jest całkowicie otwarta na inny sposób istnienia Innego w Bogu, co w konsekwencji czyni otwartym Boga na kogoś innego od Niego¹³.

Myśliciele chrześcijańscy od dawna starali się odczytać i zrozumieć Boże tajemnice, z których najtrudniejszą dla ludzkiego umysłu pozostaje nadal tajemnica Trójcy Świętej. Poszukiwano określeń lub terminów, aby opisać jak najdokładniej i w sposób najbardziej zrozumiały dla ludzkiego umysłu tę Tajemnicę. Użyte wcześniej pojęcia: wspólnota (*communio*)¹⁴, relacja (*schesis*) czy osoba (*persona*) odnoszące się do Trójcy Świętej poprzez analogię mogą również posłużyć próbie opisu rzeczywistości rodziny. Oczywiście jest, że nie sposób na jednej płaszczyźnie zestawić tak różne rzeczywistości, które ze względu na bytowość różnią się między sobą. Intencją autora jest wskazanie podobieństw tych trzech rzeczywistości: Trójcy Świętej, Świętej Rodziny oraz rodziny ludzkiej w celu ukazania, że mogą one wzajemnie służyć zrozumieniu każdej z nich.

2. Człowiek stworzony na obraz Boga

Odwołując się do początków dzieła stworzenia, odnajdujemy w Piśmie Świętym fragment mówiący o tym, że człowiek został stworzony na obraz Boga. W teologii prawosławnej natomiast spotyka się określenie, że człowiek jest ikoną Boga – ikoną Trójcy Świętej¹⁵. Zadaniem ikony jest odsyłać do źródła przedstawianej treści. Sama ikona, będąc tylko rzeczą materialną, jest nośnikiem wizerunku, który wyraża nadprzyrodzoną rzeczywistość. W podobny sposób można także postrzegać człowieka jako ikonę Boga w Trójcy Świętej Jedynej. To, co jest przynależne człowiekowi, czyli jego godność, świętość, bycie osobą, ukazuje niejako w nim Boga, jego Stwórcę.

12 Augustyn, *O Trójcy Świętej* (Kraków: Znak, 1996), 285.

13 Jean-Pierre Batut, *Monarchia Ojca*, 334.

14 Przykładem zastosowania słowa *communio* odnośnie Świętej Rodziny może być praca Adama. J. Sobczyka, która nosi tytuł *Communio caritatis Świętej Rodziny z Nazaretu*. Porównaj z: Adam Józef Sobczyk, *Communio caritatis Świętej Rodziny z Nazaretu jako wzór życia duchowego współczesnej rodziny katolickiej* (Kazimierz Biskupi: Fundacja Posłaniec, 2010).

15 Temat ten rozwija Kalistos Ware, *Człowiek jako ikona Trójcy Świętej* (Białystok: Parafia Prawosławna św. Jerzego, 1992).

Trójca Święta, będąc wspólnotą Osób, przybliży rozumienie obrazu Boga w człowieku, także w szerszym, społecznym kontekście życia ludzkiego. Obraz ten, wpisany w każdą z osób¹⁶, jest w jakiejś mierze wyznacznikiem relacji międzyludzkich. W Trójcy Świętej wyznacznikiem relacji między Osobami jest miłość, która jest wewnętrzną zasadą i celem komunii Osób Trójcy Świętej¹⁷. Duch Święty, jedna z Osób Trójcy, jest postrzegany jako węzeł miłości spajający Ojca i Syna, a pochodzący od nich obu¹⁸. Miłość w tej wspólnotcie jest tak potężna, że jednocześnie jest Trzecią Osobą Trójcy Świętej. Podobnie Święta Rodzina, będąc wspólnotą osób, w której relacje miłości są autentyczne, głębokie i czyste, stanowi niejako odwzorowanie Trójcy Świętej.

W Piśmie Świętym znajdują się dwa opisy stworzenia człowieka. Pierwotną jedność i istnienie dla siebie nawzajem wyraźnie ukazuje pierwszy opis stworzenia człowieka (Rdz 1,1–2,4), który biblistyka przypisuje tradycji kapłańskiej (VI w. przed Chrystusem). W tym opisie zaznaczono, że Bóg „stworzył mężczyznę i niewiastę”; człowiek został stworzony „na obraz Boży” (Rdz 1,27). Zestawienie cytowanych słów opisu z Księgi Rodzaju podkreśla pierwotną jedność, która była u początku stworzenia człowieka. Wspomnianą jedność można także odczytywać jako przejaw obrazu Bożego uwyrażniającego się we wspólnotcie osób. Bóg, stwarzając wspólnotę osób mężczyzny i kobiety, nadaje relacyjny wymiar bytowaniu człowieka, którego źródło można upatrywać w *communio* Osób Trójcy Świętej. Tak więc rodzaj ludzki od początku swego istnienia jest stworzony do życia we wspólnotcie, w jedności do życia w *communio*¹⁹.

W drugim opisie stworzenia człowieka (Rdz 2,4b–26), przypisywanym tradycji jahwistycznej (X w. przed Chrystusem), zauważymy głęboką troskę Boga o jego dobro. Bóg rozpoznaje samotność biblijnego Adama jako jego ograniczenie. Dlatego decyduje się stworzyć mu partnerkę, z którą mężczyzna mógłby budować relacje (*schesis*), wspólnotę (*communio*) powstającą naturalnie i spontanicznie²⁰. Bóg przemienia zatem pierwotną samotność Adama w istnienie we dwoje. Pierwszy człowiek – Adam, na widok niewiasty stworzonej przez Boga powiedział: „Ta wreszcie jest kością z moich kości i ciałem z mego ciała. Będzie się zwała kobietą, bo z mężczyzny została wzięta” (Rdz 2,23b). Od początku relacje (*schesis*) między mężczyzną a kobietą były przewidziane przez Boga jako bardzo głębokie i ściśle. Więzy te opierają się na związku duchowym i cielesnym. Jedność jest tak głęboka, ponieważ kobieta jest stworzona z części ciała Adama. Gra

16 Jak to już wcześniej zostało przywołane w dziele św. Augustyna *De Trinitate (O Trójcy Świętej)* możemy odnaleźć psychologiczną naukę o Trójcy, która obrazu Boga w człowieku szuka właśnie w procesach zachodzących w ludzkiej duszy. Augustyn, *O Trójcy Świętej*, 326–327.

17 Jan Paweł II, *Familiaris Consortio* (Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1987) (dalej FC), 18.

18 W teologii wschodniej Duch Święty pochodzi tylko od Ojca, za to przez Syna jest przekazywany ludziom.

19 Adam Józef Sobczyk, *Communio caritatis Świętej Rodziny z Nazaretu jako wzór życia duchowego współczesnej rodziny katolickiej*, 11.

20 Warto sięgnąć do wnikliwych rozważań podjętych w tym temacie przez Jana Pawła II. Papież poddaje analizie pierwotną samotność, człowieka i pierwotną jedność, opierając się na biblijnych opisach stworzenia człowieka oraz na różnicy płci. Jan Paweł II, *Mężczyzną i niewiastą stworzył ich* (Watykan: Libreria Editrice Vaticana, 1986), 23–45.

słów w języku hebrajskim (oryginalnym języku Księgi Rodzaju): *is* – mąż, *issa* – kobieta o wiele lepiej ukazują tę istotową bliskość mężczyzny i kobiety. Język polski niestety tak dobrze tej relacji nie oddaje²¹. Do przywołanego opisu ukazującego jedność ludzi u początków ich stworzenia odwołuje się także Chrystus w trakcie rozmowy z faryzeuszami. Pan Jezus podkreśla, że w zamyśle Bożym jedność małżeńska posiada wielką wartość: „Czy nie czytaliście, że na początku Stwórca stworzył ich mężczyzną i kobietą. I rzekł: Dlatego opuści człowiek ojca i matkę i złączy się ze swoją żoną, i będą oboje jednym ciałem. A tak już nie są dwoje, lecz jedno ciało. Co więc Bóg złączył, niech człowiek nie rozdziela” (Mt 19,4–6). O tę jedność wspólnie upomina się Kościół, podkreślając nierozzerwalność związku małżeńskiego tworzonego poprzez mężczyznę i kobietę.

Słowa zapisane w Księdze Rodzaju na zakończenie opisu uformowania kobiety z żebra Adama: „Dlatego to mężczyzna opuszcza ojca swego i matkę swoją i łączy się ze swoją żoną tak ściśle, że stają się jednym ciałem” (Rdz 2,24) podkreślają jeszcze bardziej dobitnie pierwotną jedność wspólnoty mężczyzny i kobiety. Skoro bowiem kobieta jest niejako częścią ciała mężczyzny, gdyż z jego ciała została uformowana, mężczyzna dąży do ponownego połączenia się z kobietą, aby połączyć się z tym, co zostało mu odjęte. Połączenie się mężczyzny i kobiety jest uzupełnieniem braku w ciele mężczyzny²². Powyższe słowa mogą być również odczytywane jako potwierdzające zasadność ustanowienia małżeństwa monogamicznego, będącego istotą jedności. Próbując syntetycznie ująć powyższe zagadnienie, należy podkreślić, że komunია małżonków oparta na miłości ma swoje uzasadnienie w akcie stwórczym Boga, wyraża się w naturalnym uzupełnianiu się mężczyzny i kobiety²³ oraz może być także odczytana jako obraz *communio* Boga w Trójcy Świętej Jedynej.

Po grzechu pierworodnym, pomimo że pierwotna jedność człowieka z Bogiem została naruszona, a człowiek został wygnany z raju, jedność dwojga – mężczyzny i kobiety, nadal jest źródłem życia i Bożego błogosławieństwa. To obdarowanie najpełniej realizuje się w rodzinie. Potwierdzeniem powyższego są narodziny dziecka, które, przychodząc na świat w rodzinie, czyni tę wspólnotę osób miejscem szczególnego błogosławieństwa Boga. Egzemplifikacją tej tezy niech będą przywołane fragmenty z Księgi Psalmów i wypowiedzi papieża Franciszka: „Oto dzieci są darem Pana, a owoc łona zapłatą” (Ps 127,3), a także w innym miejscu: „rodzina (...) radosnym potwierdzeniem Bożego błogosławieństwa dla dzieła stworzenia”²⁴.

21 Józef Homerski, „Pieśń o stworzeniu świata refleksje egzegetyczno-teologiczne nad tekstem Rdz 1,26–28 i 2,7.15.18.21–23”, w: *Początek świata – Biblia a nauka*, red. Michał Heller, Michał Drożdż (Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej, 1998), 23.

22 Daniel Lifschitz, *Mężczyzna i kobieta. Haggada do rozdziału drugiego Księgi Rodzaju* (Kraków–Warszawa: Fronda, 2009), 91.

23 FC, 19.

24 Franciszek, *Rodzina jest darem Pana dla Kościoła i świata*, dostęp 1.08.2017, <http://papiez.wiara.pl/doc/2729070>. Rodzina-jest-darem-Pana-dla-Kosciola-i-swiatek.

3. W Świętej Rodzinie Bóg jest obecny we wspólnocie osób

Święta Rodzina z Nazaretu przez swoje cnoty, które wypływają z jej bliskości z Bogiem oraz poprzez wspólnotę (*communio*) osób tworzących rodzinę jest najdoskonalszą ikoną Trójcy Świętej. W tej rodzinie obraz Boga jest wyrazisty i czytelny, choć ukryty. Podobieństwo człowieka do Boga, które w momencie stworzenia zostało w niego wpisane, a po grzechu pierworodnym zaciemnione, jest na nowo przez Boga odzyskane w Świętej Rodzinie. Bóg sam tworzy tę rodzinę, wybierając najbardziej odpowiednie osoby. Łączy Maryję i Józefa, którzy odznaczając się wyjątkowymi przymiotami, wraz z Synem Bożym tworzą „Ziemią Trójcę”. Poprzez nią dokonuje się tak wielkie wydarzenie, jakim jest wcielenie Syna Bożego w ludzką naturę.

Dzięki interwencji Boga oraz współpracy z Nim Święta Rodzina ukazuje obraz doskonałej wspólnoty rodzinnej, w której Bóg jest obecny na sposób fizyczny i duchowy. Przyglądając się Świętej Rodzinie, podziwiamy cnoty osób ją tworzących: wzajemną miłość, świętość, przestrzeganie przepisów prawa Mojżeszowego, posłuszeństwo natchnieniom Bożym oraz szereg innych, opisanych przez ks. Jana Berthiera. Ich postawa jest dla ludzi wzorem takiego życia, które w oczach Boga jest dobre, błogosławione i cieszące się Jego szczególnym uznaniem. Te słowa potwierdza nauczanie bł. Pawła VI, który w odniesieniu do Świętej Rodziny między innymi zauważył: „Związek Józefa i Maryi jest szczytem, z którego świętość rozlewa się po całej ziemi”²⁵, jest ona szkołą świętości.

Święta Rodzina, jak zauważono, charakteryzowała się wieloma cnotami. Ich katalog wymienia i opisuje przywołany powyżej sługa Boży ks. Jan Berthier. W swoim ostatnim dziele zatytułowanym *Kult i naśladowanie Świętej Rodziny*²⁶ podaje następujący wykaz cnót: wiara, nadzieja, miłość Boga, umiłowanie posłuszeństwa woli Bożej, religia i kult należny Bogu, modlitwa, pełne szacunku oddanie, szczególna miłość, która powinna łączyć chrześcijańską rodzinę, szacunek względem przełożonych, posłuszeństwo, miłość bliźniego, gorliwość o zbawienie dusz, łagodność, życie ukryte, pokora, czystość, skromność, umartwienie, umiłowanie pracy, ubóstwo, cierpliwość w doświadczeniach, wytrwałość. Ks. Jan Berthier przybliżając we wszystkich wymienionych cnotach Świętą Rodzinę, używa sformułowań ukazujących potrzebę jej naśladowania jako wzoru życia chrześcijańskiego: „niezrównany wzór cnót i doskonałości dla wszystkich ludzi”²⁷, powołuje się też na papieża Leona XIII: „Trudno sobie naprawdę wyobrazić coś bardziej zbawiennego i skuteczniejszego dla rodzin niż przykład Świętej Rodziny, obejmującej przykład wszystkich domowych cnót”²⁸.

Do naśladowania cnót Świętej Rodziny w rodzinach chrześcijańskich Kościoł zachęca poprzez nauczanie papieży. W sposób szczególny czynił to wymieniony już powyżej

25 Paweł VI, „Przemówienie «Rodzina szkołą świętości»” (4.05.1970), *Acta Apostolicae Sedis* 62 (1970): 431.

26 Sługa Boży ks. Jan Berthier (1840–1908) – francuski saletyn, jako założyciel Zgromadzenia Świętej Rodziny był zafascynowany duchowością Świętej Rodziny i propagował ją jako wzór.

27 Jan Berthier, *Kult i naśladowanie Świętej Rodziny* (Ciechocinek: Bernardinum, 2003), 22.

28 Berthier, *Kult i naśladowanie*, 23.

papież Leon XIII, nawiązując do życia Świętej Rodziny. W jego pismach, między innymi w *Neminem fugit* (z 14 czerwca 1892 roku) i *Cum nuper*, wielokrotnie odnajdujemy zachęty kierowane do chrześcijan, aby odwzorowywać w swoim życiu postawę Świętej Rodziny. Papież wskazywał na dobrodziejstwa udzielone tym, którzy oddają jej cześć, wymieniając na przykład: „postęp w miłosierdziu, uświęcenie obyczajów, atmosferę pobożności”. Papież podkreślił również, że „Pod opieką Najświętszej Matki i św. Józefa w zupełnym ukryciu wychowywał się Jezus, Słońce sprawiedliwości, zanim swym blaskiem oświecił narody. Niewątpliwie jaśniała w tej Rodzinie wzajemna miłość, świętość obyczajów i pobożne ćwiczenia – jednym słowem wszystko, co rodzinę może uszlachetnić i ozdobić, aby dać na wzór naszym czasom”. W innym miejscu: „Niech Jezus, Maryja i Józef wzywani w domowych sanktuariach, podtrzymują miłość, kierują postępowaniem, pobudzają swoim przykładem do cnoty i niech łagodzą nieuniknione dolegliwości tego życia, czyniąc je łatwiejszym do zniesienia”. Należy także wspomnieć, że Leon XIII był pierwszym papieżem, który zauważył i dopełnił wielowiekowy brak ukazywania rodziny jako miejsca uświęcenia, rozwoju duchowego i służby Kościołowi²⁹.

W Świętej Rodzinie już wcześniej zostało dostrzeżone podobieństwo do życia Boga w Trójcy Jedynej³⁰. Zauważalne nowe spojrzenie na Świętą Rodzinę z Nazaretu datuje się w duchowości katolickiej na XIV i XV wiek. Na przykład przedstawiciel ówczesnego nurtu tzw. *devotio moderna*, Jan van Ruysbroec, w książce pt. *Uczta duszy*³¹ rozpatruje relacje, jakie panowały w Świętej Rodzinie. Z kolei mistyk dominikański Jan Tauler, przedstawiciel nadreńskiej szkoły duchowości, ukazuje Świętą Rodzinę jako najdoskonalszy przykład posłuszeństwa woli Bożej. Natomiast w teologii po raz pierwszy porównania Trójcy Świętej do Świętej Rodziny dokonał augustiański zakonnik Felice Tancredi da Massa, który w poemacie *Dzieciństwo Jezusa*³² użył określenia „Ziemska Trójca”. Choć to odniesienie należy traktować ostrożnie, jednak coraz bardziej jest zauważalne zainteresowanie mistyków, a także teologów chrześcijańskich tamtego okresu, życiem wewnętrznym Świętej Rodziny i jej odniesień do Boga w Trójcy Świętej Jedynej. Wówczas niejako intuicyjnie dostrzegano podobieństwo pomiędzy Świętą Trójcą i Świętą Rodziną. Odkrywano, że Pan Bóg nie jest samotny, a poprzez swoją boską naturę złączoną z naturą ludzką uświęca ludzi i przez to upodabnia ich do Siebie. Możemy zatem w ludzkich relacjach poszukiwać, doświadczać i odnaleźć Boga.

W Świętej Rodzinie zauważamy ponadto, że Bóg jest bliski ludziom ubogim i prostym, a przez to wolnym od materialnych przywiązań i tym bardziej otwartym na Jego działanie. Bóg trwając we wspólnocie Trójcy Świętej uczestniczy również we wspólnocie ludzkiej, co więcej także ją buduje. Dzięki Świętej Rodzinie możemy przybliżyć się do poznania Trójcy Przenajświętszej jako wspólnoty osób. Bóg bowiem, będąc jeden w swej naturze i jeden w swoim bóstwie, tak że jedność należy do Jego istoty, jest jednocze-

29 „Internetowa Liturgia Godzin”, dostęp 18.11.2016, <http://www.brewiarz.pl/czytelnia/rodzina.php3>.

30 Więcej na ten temat: Sobczyk, *Communio caritatis Świętej Rodziny z Nazaretu*, 65.

31 Jan van Ruysbroeck, *The Spiritual espousals* (Collegaville: Liturgical Press, 1950).

32 Felice da Massa, *La fanciullezza di Gesu* (Firenze: Libreria Fiorentina Editrice, 1927).

śnie komunią osób: Boga Ojca, Syna oraz Ducha Świętego³³. Świętą Rodzinę również łączą tak ścisłe więzi, że w wymiarze ludzkim staje się ona jednością. W XVII wieku św. Jan Eudes pisał: „«Skoro o pierwszych chrześcijanach powiedziano, że byli jednego serca i jednej duszy, to o ileż bardziej można powiedzieć o Błogosławionej Pannie i Jej Oblubieńcu, że mieli jedną duszę i jedno serce przez świętą więź miłości i miłosierdzia. Stałe jest więc przekonanie i pewne, że Józef miał jedno serce z Maryją, w wyniku czego można powiedzieć, że Maryja mając jedno serce z Jezusem, miała zarazem jedno serce z Jezusem i Józefem», tak, iż można powiedzieć, że Jezus, Maryja, Józef stanowią «jedno serce we troje»³⁴. Słowa te, odzwierciedlając XVII-wieczną duchowość, przekazują istotną prawdę o doskonałej jedności osób Świętej Rodziny w nawiązaniu do jedności Osób Trójcy Świętej.

Święta Rodzina dzięki swojemu wybraniu poprzez wcielenie Syna Bożego jest zaproszona do spotkania Boga w tajemnicy Jego obecności. Nosi Go w swoim „łonie”, jest On w jej centrum. Już tylko przez to, co zostało powiedziane powyżej, jest ona w najpełniejszym rozumieniu wzorem ludzkiej rodziny, która przez swoje zjednoczenie i wzajemną miłość powinna ukazywać Boga. Święta Rodzina, będąc świadkiem życia Syna Bożego oraz uczestnicząc aktywnie w tajemnicy Jego wcielenia, uczestniczy w rzeczywistości Bożej i tworzy z Nim autentyczną relację – wspólnotę rodzinną. W ten sposób niejako uczestniczy ona w życiu samej Trójcy Świętej, przez co w ludzkim rozumieniu może na Nią wskazywać³⁵. Bóg, będąc tak blisko, przenika Świętą Rodzinę, uświęca ją i przebóstwia. Można dodać, kontynuując takie rozumienie, że Bóg, tworząc Świętą Rodzinę realizującą Jego plan, ukazuje nam jednocześnie siebie samego. Czyni to nie wprost, lecz za pomocą żywej ikony, jaką staje się Święta Rodzina.

Święta Rodzina została również nazwana proto-Kościółem, czyli typem wspólnoty ludzi wierzących, oddanych Bogu, zjednoczonych więzami miłości³⁶. Tak jak Kościół, który w zamyśle Boga ma stanowić jedno³⁷ na wzór Trójcy Świętej, tak też rodzina ludzka powinna dążyć ku jedności, odwołując się do nauczania Kościoła o trwałości i nierozzerwalności małżeństwa pochodzącego z ustanowienia Bożego. Rodzina chrześcijańska, będąc domowym Kościołem, w dążeniu do świętości może korzystać z wzoru Świętej Rodziny jako drogi uświęcenia.

Tajemnica Świętej Rodziny objawiona człowiekowi jest „światłem”, które „oświeca” ludzki umysł, dając poznanie prowadzące ku temu, by w pokorze stanąć w prawdzie o Bogu. Bóg daje się poznać za pomocą znaków, pozostając ciągle Tajemnicą. W Świętej Rodzinie możemy odkrywać znaki Boga, możemy Nim się zachwycić, kontemplować

33 Jan Paweł II, *Wierzę w Boga Ojca Stworzyciela* (Watykan, Libreria Editrice Vaticana, 1987), 205; KKK 253–255.

34 Dariusz Dąbrowski, „Teologia serca, Wykład podczas Sympozjum Józefologicznego w Kaliszu (14.05.2011)”, dostęp 18.11.2016, <http://wspolnotajozefa.blogspot.com/2012/10/teologia-serca.html>.

35 Więcej na ten temat: Joseph Blanquet, *La Sagrada Familia, icono de a Trinidad* (Barcelona: Hijos de la Sagrada Familia, 1996), 713–714.

36 Joseph Marie Verlinde, „Święty Józef prorokiem naszych czasów”, *Kaliskie Studia Teologiczne* 8 (2009/2010): 76.

37 J 17,20.

Go, poznawać i przeżywać Jego uobecnienie. Zgłębiając i adorując wydarzenia związane ze Świętą Rodziną, zbliżamy się do Boga w Trójcy Świętej, chociaż nie jesteśmy w stanie pojąć do końca tej wielkiej Tajemnicy. Święta Rodzina, która pojawia się na początku chrześcijaństwa, rodząc Chrystusa, przybliżyła ludziom tajemnicę Boga w Trójcy Świętej³⁸.

Odwołując się do symboliki ikony, zapożyczamy pojęcia obowiązujące w obszarze sztuki, wśród których najczęściej na pierwszym miejscu wyróżniamy jedną z kategorii estetyki – piękno. Piękno ikony, które zazwyczaj nas zachwyca, również uwyrażnia się w jej prostocie i surowości. Posługując się analogią pomiędzy ikoną a Świętą Rodziną, należy także przywołać słowa papieża Pawła VI, który powiedział o Świętej Rodzinie: „Niech Nazaret nauczy nas, czym jest rodzina, jej wspólnota miłości, jej surowe i proste piękno, jej święty i nierozzerwalny charakter”³⁹. Święta Rodzina w swej prostocie oraz pokorze prowadzi nas do Boga, który tworząc wspólnotę miłości, nadal pozostaje jeden w Trzech Osobach. Jak naucza Pan Jezus, objawia się On prostaczkom⁴⁰, ludziom pokornego serca. Człowiek kierujący się rozumem oraz wiarą, adorując i poznając Świętą Rodzinę, kieruje swój rozum oraz uczucia na Boga obecnego w tej rodzinie. Poznając i zgłębiając bogactwo cnót, a także rozpoznając piękno relacji międzyosobowych, może on doświadczyć obecności Boga. Tak jak ikona, która kieruje uwagę kontemplującego ją człowieka na tajemnicę rzeczywistości Boskiej, tak Święta Rodzina poprzez swoje misterium kieruje ludzką uwagę na tajemnicę życia Trójcy Świętej. Może tym samym ta „Ziemska Trójca” być postrzegana jako żywa ikona Trójcy Świętej.

Zakończenie

W rodzinie ludzkiej, która swój początek bierze w akcie stworzenia, możemy poszukiwać Boga we wspólnocie małżeńskiej, będącej wyrazem zjednoczenia i wzajemnego dopełniania się mężczyzny i kobiety, jak i w darze płodności – przekazywaniu i podtrzymywaniu życia. Trójca Święta jest pierwotną rodziną, można nawet użyć sformułowania: prarodziną. Każda rodzina ludzka powinna być jej przejawem w danym czasie i okolicznościach jej towarzyszących⁴¹. Zdaniem autora artykułu pojęcia użyte do opisu Trójcy Świętej – tj.: relacja (*schesis*), wspólnota (*communio*), osoba (*persona*) – okazują się niezwykle czytelne w Świętej Rodzinie, wręcz doskonale oddające naturę rodziny w wymiarze ludzkim. Święta Rodzina przybliżyła Trójcę Świętą poprzez wymiar relacji międzyosobowych opartych na miłości, wierności Bogu, wzajemnym zjednoczeniu. W Świętej Rodzinie unaocznia się wspólnota przepełnionych miłością do Boga i siebie nawzajem trzech osób – można ukazywać je jako wzór do naśladowania dla ludzi wierzących. Naśladując relacje zbudowane na wzór Świętej Rodziny, w odróżnieniu od okrytej

38 Sobczyk, *Communio caritatis Świętej Rodziny z Nazaretu*, 138.

39 Paweł VI, „Przemówienie w Nazarecie” (5.01.1964), w: *Liturgia Godzin*, t. I (Poznań: Pallottinum, 1982), 378.

40 Mt 11,25.

41 Sobczyk, *Communio caritatis Świętej Rodziny z Nazaretu*, 139.

niezłębioną dla umysłu ludzkiego tajemnicą Trójcy Świętej, mamy większą możliwość naśladowania Boga. W Świętej Rodzinie poprzez wymiar ludzki jest On bowiem bardziej dostępny oraz zrozumiały dla ludzkiego pojmowania i tym samym możliwy do naśladowania. W osobistych relacjach, jakie tworzymy z innymi, zwłaszcza w małżeństwie i rodzinie, naśladowując wzór Świętej Rodziny uświęcamy siebie i doświadczamy bliskości Boga. Jest to doznanie osobiste, na wskroś metafizyczne, pozwalające człowiekowi poznawać Stwórcę przez rozum i wiarę. Święta Rodzina, poprzez analogię, przybliża Tróję Świętą, choć nią nie jest. Odkrywamy obecność Boga w tej rodzinie, która dokonała się poprzez interwencję Stwórcy w życie ludzi ją tworzących. Poznając Świętą Rodzinę, jej losy zapisane na kartach Ewangelii, rozpoznajemy Boga Trójjedynego, który jest zaangażowany w sprawy ludzkie.

Tajemnicę obecności Boga odnajdujemy w Świętej Rodzinie również w jej doskonałości cnót. Takie jej cnoty jak: świętość, sprawiedliwość, jedność, wypełnianie prawa Bożego, a przede wszystkim heroiczne posłuszeństwo Bogu, sprawiają, że prowadzi nas ona do Boga w sposób głęboko duchowy. Osoby ją tworzące osiągając doskonałość cnót, którymi żyją, stają się niejako odzwierciedleniem doskonałości Boga w Trójcy Świętej – żywą ikoną Boga na ziemi.

Święta Rodzina przybliża rzeczywistość Trójcy Świętej w prostocie i wierności serca. Tak też odczytuje rolę Świętej Rodziny i w tym duchu naucza o niej Kościół. Rodzina ludzka ma być obrazem Trójcy Świętej⁴². Święta Rodzina poprzez swoją przystępność może być niezwykle pomocna, aby ten cel osiągnąć. Dlatego, zdaniem autora niniejszego artykułu, Święta Rodzina może być odczytana jako żywa ikona Trójcy Świętej. Tak jak ikona prowadzi umysł ludzki do kontemplacji rzeczywistości nadprzyrodzonej, tak i wspólnota Świętej Rodziny prowadzi nas do Boga i pomaga lepiej, na miarę ludzkich możliwości, wyrazić w rzeczywistości ludzkiej egzystencji tajemnicę Trójcy Świętej, stając się Jej żywą ikoną.

42 Eugeniusz Weron, „Apostolstwo małżonków i rodziny w nauczaniu Jana Pawła II”, *Collectanea Theologica* 77, 1 (2007): 148.

Bibliografia

- Augustyn. *O Trójcy Świętej*. Kraków: Znak, 1996.
- Batut, Jean-Pierre. „Monarchia Ojca, porządek pochodzeń, perychoreza: Trzy klucze teologiczne do poprawnego wyznawania wiary trynitarnej”. W: *Tajemnica Trójcy Świętej*, red. Lucjan Balter, 325–336. Poznań: Pallottinum, 2000.
- Bazyli Wielki. *O Duchu Świętym*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX, 1999.
- Benedykt XVI. „Przemówienie do Kurii Rzymskiej o poprawnej interpretacji Soboru Watykańskiego II”. *L'Osservatore Romano*, wydanie polskie 2, 276 (2006): 12–15.
- Berthier, Jan. *Kult i naśladowanie Świętej Rodziny*. Ciechocinek: Bernardinum, 2003.
- Blanquet, Joseph. *La Sagrada Familia, icono de la Trinidad*. Barcelona: Hijos de la Sagrada Familia, 1996.
- Da Massa, Felice. *Tancredi. La fanciullezza di Gesu*. Firenze: Libreria Fiorentina Editrice, 1927.
- Dąbrowski, Dariusz. „Teologia serca. Wykład podczas Sympozjum Józefologicznego w Kaliszu, 14.05.2011”. Dostęp 17.02.2017. <http://wspolnotajozefa.blogspot.com/2012/10/teologia-serca.html>.
- Franciszek. „Rodzina jest darem dla Kościoła i świata”. Dostęp 1.08.2017. <http://papiez.wiara.pl/doc/2729070.Rodzina-jest-darem-Pana-dla-Kosciola-i-swiata>.
- Grzegorz z Nazjanzu. *Mowy wybrane*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX, 1967.
- Homerski, Józef. „Pieśń o stworzeniu świata. Refleksje egzegetyczno-teologiczne nad tekstem Rdz 1,26–28 i 2,7.15.18.21–23”. W: *Początek świata – Biblia a nauka*, red. Michał Heller, Michał Drożdż, 17–31, Tarnów: Wydawnictwo Diecezji Tarnowskiej, 1998.
- „Internetowa Liturgia Godzin”. Dostęp 18.11.2016. <http://www.brewiarz.pl/czytelnia/rodzina.php3>.
- Jan Paweł II. *Familiaris Consortio*. Lublin: Redakcja Wydawnictw Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, 1987.
- Jan Paweł II. *Mężczyzną i niewiastą stworzył ich*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana, 1986.
- Jan Paweł II. *Wierzę w Boga Ojca Stworzyciela*. Watykan: Libreria Editrice Vaticana, 1987.
- Kelly, John Norman Davidson. *Początki doktryny chrześcijańskiej*. Warszawa: Instytut Wydawniczy PAX, 1988.
- Lifschitz, Daniel. *Mężczyzna i kobieta. Haggada do rozdziału drugiego Księgi Rodzaju*. Kraków–Warszawa: Fronda, 2009.
- Paweł VI. „Przemówienie «Rodzina szkołą świętości»” (4.05.1970). *Acta Apostolicae Sedis* 62 (1970): 431.
- Paweł VI. „Przemówienie w Nazarecie” (5.01.1964). W: *Liturgia Godzin*. T. I. Poznań: Pallottinum, 1982.
- Sobczyk, Adam Józef. *Communio caritatis Świętej Rodziny z Nazaretu jako wzór życia duchowego współczesnej rodziny katolickiej*. Kazimierz Biskupi: Fundacja Posłaniec, 2010.
- Van Ruysbroeck, Jan. *The Spiritual espousals*. Collegaville: Liturgical Press, 1995.
- Verlinde, Joseph Marie. „Święty Józef prorokiem naszych czasów”. *Kaliskie Studia Teologiczne* 8 (2009/2010).

Ware, Kalistos. *Człowiek jako ikona Trójcy Świętej*. Białystok: Parafia Prawosławna św. Jerzego, 1992.

Weron, Eugeniusz. „Apostolstwo małżonków i rodziny w nauczaniu Jana Pawła II”. *Collectanea Theologica* 77, 1 (2007): 148.

Wołoniec, Włodzimierz. *Objawienie Jedyne Boga w Trójcy*. Wrocław: TUM Wydawnictwo Wrocławskiej Księgarni Archidiecezjalnej, 2008.

Streszczenie

Artykuł porusza kwestię obrazu Boga w człowieku. Poszukuje go na płaszczyźnie społecznej w aspekcie relacji człowieka z innymi. Człowiek zostaje stworzony jako mężczyzna i kobieta, na obraz Boga, który Pierwszy jest relacją Osób Trójcy Świętej. Człowiek jednak przez grzech zrywa relację z Panem Bogiem. Mimo to Pan Bóg nie rezygnuje ze swojego stworzenia. Posyła Syna, aby odszukać człowieka i zbudować na nowo relację Bóg–człowiek. W swojej mądrości i na swój sposób poucza człowieka o sobie samym, komunikuje się z człowiekiem przy pomocy słów, znaków, obrazów. Święta Rodzina z Nazaretu, w której urodził się i wychowywał nasz Pan Jezus Chrystus, która powstała dzięki Maryjnemu *fiat* i pokorze św. Józefa, w odbiorze autora niniejszego artykułu może również być sposobem komunikacji Boga z człowiekiem. Bóg, który jest w doskonałej relacji Trójcy, ukazuje w Świętej Rodzinie wzór relacji interpersonalnych opartych na *communio caritatis*, które ludzie mogą naśladować w swoich rodzinach, a przez to zbliżać się do poznawania Boga nie tylko na płaszczyźnie intelektualnej, lecz doświadczać Go w swoim życiu właśnie przez relacje z innymi. Święta Rodzina z Nazaretu może być określona Ziemią Trójcą Świętą, to znaczy może być odczytana jako żywa ikona Trójcy Świętej, która poprzez siebie odsyła do poznania Boga w Trójcy Świętej Jedyne. Sama nie będąc Bogiem, przez swoje cnoty ukazuje Go.

Słowa kluczowe: Trójca Święta, Święta Rodzina, jedność osób, *communio caritatis*, relacje międzysobowe

Abstract

THE HOLY FAMILY AS A LIVING ICON OF THE HOLY TRINITY

This article studies the issue of the image of God in man. It strives to find this image on the social level, meaning a person's relationship with others. As a starting point, the author chose the Biblical Account of the Creation of Man. People are created as a man and a woman, in the image of God, who is the First in the relationship of the Persons of the Holy Trinity. Just after people sinned, they broke their relationship with the Lord God. However, the Lord God does not abandon his creatures. He sends his Son to seek people out and build a new relationship between God and man. In his wisdom and in his way, he teaches men about God. He communicates with people in the language of the Word, through signs and pictures. The Holy Family of Nazareth where our Lord Jesus Christ was born and raised and was started thanks to God's grace in cooperation with people can also be a way for God to communicate with people

according to the author. God who lives in a perfect relationship as the Trinity can also be seen in the Holy Family, which is the model of interpersonal relationships based on *communio caritatis*. People can imitate them in their own family lives and homes, and in this way, they come closer to getting to know God not only on the intellectual level, but experience God in their personal lives thanks to their relationships with others. The Holy Family of Nazareth can be described as the Earthly Holy Trinity, meaning that it can be understood as a living icon of the Holy Trinity. As such, it helps us to get to know God in the One Holy Trinity. Not being God itself, the Holy Family represents God thanks to its virtues.

Keywords: Holy Trinity, The Holy Family, unity of people, *communio caritatis*, interpersonal relationships